

derar continuador el llibre objecte d'aquesta ressenya; *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història* (2000) i d'altres, potser no tan específiques, però que d'una manera o altra donen veu als traductors.

El títol del present volum, *Una impossibilitat possible*, ja al·ludeix a l'exercici de la traducció des de temps immemorials, malgrat l'aparent (teòrica) impossibilitat de fer-ho. És l'*epur si muove* de Galileo Galilei. Segle XVI, Peter Russell (*op. cit.*):

[...] al propio tiempo que los traductores insisten en la imposibilidad de traducir de forma adecuada, se suceden las traducciones de modo incesante, tanto en Castilla como en la Corona de Aragón.

Una impossibilitat possible revisa trenta anys de traducció als Països Catalans. És el període en què la pràctica i la teoria es troben en terreny ben adobat. En són testimoni els traductors, els acadèmics i els editors que el descriuen i l'analitzen des d'aspectes diferents. Les coordinadores de l'edició, Montserrat Bacardí i Pilar Godayol, plantegen un seguit de preguntes que sense dubte susciten el debat. Són preguntes referides a aquestes tres dècades del segle xx, amb l'objectiu de «valorar les aportacions dels professionals i

teòrics de la traducció, les editorials i les institucions»:

Les fites que s'han assolit són les esperades? Són homologables a altres llengües i contextos lingüístics semblants al nostre? Quina mena de propòsits i de projectes ens hauríem de fixar de cara al futur? Quins poden resultar més factibles? Cal que les institucions dibuixin una política traductològica o bé han de conduir-la les dinàmiques empresarials?

Les coordinadores, diuen, «no fan judicis de valor», però és natural, gairebé inevitable, que el lector no es pugui estar fer-ne. La lectura del llibre és prou suggeridora perquè un mateix es respongui les preguntes plantejades i d'altres que probablement se li plantejaran. Donarien peu a una taula rodona amb els mateixos participants. Jo m'he servit d'unes paraules de Ricard Torrents per a descabdellar les pròpies reflexions, però hauria pogut fer el mateix prenent com a excusa qualsevol frase, qualsevol idea, de qualsevol altre dels articulistes.

Joan Fontcuberta i Gel

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Traducció i d'Interpretació

BUFFERY, Helena

Shakespeare en català. Traduir l'imperialisme

Traducció de Dolors Udina

Vic: Festival Shakespeare / Eumo Editorial, 2010, 357 p.

Cal felicitar-nos, ja d'entrada, per la iniciativa del Festival Shakespeare i Eumo Editorial d'editar una col·lecció en català dedicada només a Shakespeare: ens referim a la col·lecció «Festival Shakespeare», que en el seu primer número, l'any 2009, va publicar en un sol volum *Bales invisibles* i

Art i ideologia, d'Stephen Greenblatt i Salvador Oliva respectivament. Ara, en el segon número dins la col·lecció, un any després, els editors ens ofereixen el llibre d'Helena Buffery *Shakespeare en català. Traduir l'imperialisme*, que és la traducció de *Shakespeare in Catalan: Translating*

Imperialism (Cardiff: University of Wales Press, 2007), que és alhora fruit derivat de la tesi doctoral *Translating Imperialism: Catalan Transfigurations of Shakespeare* (Birmingham: Universitat de Birmingham, 1998).

Com sol ser habitual en les tesis doctorals, el volum que ens ocupa s'estructura en capítols (un total de cinc), més una introducció, unes conclusions, uns apèndixs i una bibliografia. Resumit en poques paraules, el llibre és una història cultural de Shakespeare en català. S'insereix, doncs, de ple en el camp dels anomenats «estudis culturals». La tesi del llibre és que «el concepte d'imperialisme és bàsic per a la comprensió i el desenvolupament de l'espai cultural català» (p. 18). Per dur a terme això, s'examina la influència, la representació i la participació de Shakespeare en la vida cultural catalana, en un període que abraça des de finals del segle XIX fins a principis del XXI. L'estudi, doncs, és ambiciós, i diguem ja de bon principi que aconpleix els seus objectius.

El primer capítol és el que més relacionat està amb la traducció, i per tant és el que a priori més pot suscitar l'interès dels lectors d'aquesta revista. El capítol, imprescindible per a qualsevol especialista, ressegueix la història de les traduccions catalanes de Shakespeare, des dels seus inicis a finals del segle XIX fins als anys 1990. En aquest sentit, completa fins a l'actualitat el panorama ofert per Ramon Esquerra a *Shakespeare a Catalunya* (1937; reedició: Berga / Manresa: L'Albí & Faig, 2009). Especialment novedosos són els apartats «Història de les representacions» i «El nou paradigma [en les representacions shakespeareàniques]». A diferència del llibre d'Esquerra tot just mencionat, aquest capítol ens explica només la història externa de les traduccions de Shakespeare, sense entrar en valoracions de com són les traduccions. Certament, l'especialista (o el lector curiós) trobarà a faltar aquest aspecte en la història que fa Buffery, tot i que el capítol és, d'altra banda, de factura impecable, llevat d'un error molt puntual, com ara la refe-

rència a la «novel·la» *Lo boig Macbeth sacerdot* (p. 39; en realitat, un conte, no una novel·la, titulat *El [i no «Lo»] boig Macbeth sacerdot*) o la referència a un tal «Salvador Martí» (p. 66; en realitat «Santiago Martí», també conegut com a «Martí dels ferros», que és qui primer va encarregar les traduccions de Shakespeare a Josep Maria de Sagarra). Val a dir que, gràcies a la traductora, Dolors Udina (qui, per cert, ha fet una excel·lent feina en el seu trasllat del text anglès al català), el text ha quedat plenament actualitzat: així, a la pàgina 64 trobem una nota de la traductora que diu: «Al número 16 (2009) de la revista *Quaderns de Traducció* de la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona es va publicar la traducció de 12 sonets de C.A. Jordana, transcrits per Maria Campillo». Notes com aquesta són d'agrair, i més tenint en compte que aquesta informació no apareix a l'Apèndix 1, que és una llista cronològica de les traduccions de Shakespeare —una llista summament útil, molt completa i molt actualitzada (arriba fins al 2010).

El capítol 2 ressegueix l'opinió dels crítics sobre Shakespeare. El capítol, com la resta del llibre, està molt ben documentat, especialment pel que fa al gran domini (fruit de llargues hores de recerca) que demostra de les diverses revistes literàries del primer terç del segle XX. El capítol ens mostra les opinions canviants sobre Shakespeare i les seves obres, especialment amb relació a la necessitat d'incorporació de Shakespeare com a valor cultural universal en català. Així, desfilen per les pàgines del llibre noms com el de Joan Maragall, Alfons Par, Cebrià Montoliu, Josep Carner, Magí Morera i Galícia, Josep Farran i Mayoral, Josep Maria de Sagarra, Ramon Esquerra, Marta Pessarrodona, etc. Tot plegat constitueix el més complet (i, de moment, únic) estudi de la recepció crítica de Shakespeare en català.

El tercer capítol, titulat «El Shakespeare català», tracta de la relació del Shakespeare noucentista amb la cultura catalana.

La Biblioteca Popular dels Grans Mestres, per exemple, es veu com una manera de popularitzar el Shakespeare còmic a Catalunya. Per als noucentistes, Shakespeare representa un model per a la recuperació de la llengua catalana: segons Josep Carner, «perquè el català esdevinguí abundós, complexe, elàstic, elegant, és necessari que els mestres de totes les èpoques i tots els països siguin honorats amb versions a la nostra llengua» («Del Shakespeare en llengua catalana», 1907). Shakespeare, és, doncs, una necessitat cultural. El Shakespeare dels noucentistes és, d'altra banda, «imperialista» en tant que representa el desig de rebutjar la influència d'Espanya i d'autoafirmar-se com a nació: els traductors són vistos com a lluitadors imperialistes que «roben els tresors de la cultura mundial amb l'objectiu d'atènyer finalment la universalitat per a la literatura autòctona» (p. 154).

El capítol 4 analitza la relació de Shakespeare amb la llengua catalana, que és vista per Josep Farran i Mayoral com «la llengua més shakespeareiana del món». Shakespeare serveix per a fixar la llengua literària i per a definir què constitueix un bon català. Els noucentistes valoren la riquesa del vocabulari de Shakespeare, que és utilitzat com a font d'autoritat per als neologismes i la formació de paraules, cosa que Pompeu Fabra sanciona: «molts escriptors moderns miren amb enyorança els temps en què el català permetia les invencions de Carner», resumeix Buffery (p. 205). Altres traductors, com per exemple Alfons Par, creuen que el català de l'època no és adequat per a la traducció de Shakespeare, i recorren a la llengua medieval a l'hora de traduir. L'opinió majoritària, però, ha estat que el català contemporani és el vehicle ideal per traduir les obres de Shakespeare —a vegades fins i tot s'afirma que el francès o el castellà no són tan adequats com el català.

El cinquè i últim capítol se centra en les diferents versions de *Coriolà* al català amb l'objectiu de «mostrar el procés polític i poètic de la narració de la història» de *Coriolà* (p. 224). S'analitza el discurs crític generat per la història de *Coriolà* i tot seguit es passa a la traducció del *Coriolà* feta per Magí Morera i Galícia: la seva és una nova interpretació de l'original de Shakespeare, en el sentit que *Coriolà* no té defectes (s'omet aquesta paraula de la traducció). Per acabar el capítol, es comparen les set versions catalanes de *Coriolà* i es posen de relleu les diferències subtils que les diferents traduccions poden donar a la caracterització del personatge de *Coriolà*.

Després d'unes conclusions que recopilen el que s'ha dit en els capítols precedents, trobem tres apèndixs, tots ells molt útils i molt ben documentats: un sobre les traduccions catalanes de Shakespeare, un altre sobre els diferents traductors de cada obra i un de final, especialment novedós i valuós, sobre les representacions shakespeareianes als Països Catalans (sobretot a Barcelona) al llarg de la història.

El llibre és una excel·lent eina per endinsar-se en el món de Shakespeare en català; gosaria dir que és l'eina més completa i amb un enfocament més global sobre el tema que existeix al mercat. És un volum, doncs, de consulta obligada per a l'especialista i útil també per al lector curiós; un volum molt ben documentat i que esperem que tingui continuïtat amb altres estudis de la col·lecció Festival Shakespeare.

Dídac Pujol

Universitat Pompeu Fabra
Facultat de Traducció i Interpretació

